

NÄYTTÖTUTKINTOJEN ARVIOINTI

Laadukas arviointi - ammattitaidon tunnistamisen edellytys

Keijo Kivioja

Kehittämishankeraportti

Toukokuu 2006

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

15.6.2006

Tekijä(t) Kivioja, Keijo	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 31	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi NÄYTTÖTUTKINTOJEN ARVIOINTI Laadukas arviointi - ammattitaidon tunnistamisen edellytys		
Koulutusohjelma Jyväskylän ammattikorkeakoulu		
Työn ohjaaja Vuortama-Räsänen, Marja		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Kehittämishankkeen tavoitteena oli nostaa näyttötutkintojen arvioinnin laatua Nivalan ammattiopiston aikuiskoulutuksessa. Hankkeessa perehdyttiin ensin yleisesti ammattitaidon käsitteeseen ja sen arviointiin. Tämän jälkeen arviointia ja sen problematiikkaa tarkasteltiin tarkemmin näyttötutkintojärjestelmässä. Kehittämishankkeeseen liittyi myös kyselytutkimus, joka lähetettiin 37:lle Nivalan ammattiopiston näyttöjen arvioijalle. Tutkimukseen vastasi 62 % kyselyn saaneista, joista noin puolet oli työelämän arvioijia. Kyselyn avulla selvitettiin näyttöjen arvioijien koulutustarpeita sekä halukkuutta osallistua näyttöjen suunnitteluun ja kehittämiseen. Lisäksi selvitettiin muun muassa oliko arvioijana toimimisesta ollut hyötyä työelämäarvioijalle omassa työssään ja kuinka hyvin näyttötutkintojärjestelmän periaatteet tunnetaan työelämässä.</p> <p>Tutkimuksesta voitiin päätellä, että suurimmalle osalle arvioijista, tutkintonäyttöjen arvioinnista oli ollut hyötyä omaan työhön. Huomattiin myös, että on tarpeen järjestää koulutusta arvioijille sekä arviointiin että tutkintojärjestelmän yleisten periaatteiden tuntemukseen. Selkein kehittämiskohde oli kuitenkin työelämän edustajien saaminen mukaan näyttöjen suunnitteluun.</p> <p>Tutkimuksesta saatavaa tietoa hyödynnetään järjestettävissä arviointikoulutuksessa ja samalla pyritään saamaan työelämäedustajia mukaan näyttöjen suunnitteluun.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Arviointi, ammattitaito, näyttötutkinnot		
Muut tiedot		

15.6.2006

Author(s) Kivioja, Keijo	Type of Publication Development project report	
	Pages 31	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title EVALUATION OF THE COMPETENCE-BASED QUALIFICATION Good quality evaluation, cause of vocational skills		
Degree Programme Jyväskylä Polytechnic		
Tutor(s) Vuortama-Räsänen, Marja		
Assigned by		
Abstract The function of the development project was to improve a quality of evaluation of the competence-based qualification at Nivala Vocational College. At first the objective was to find out a concept of vocational skills and evaluation. Later evaluation and its problems was analysed at competence tests. The development project consist also a research, which was sent to 37 people, who had evaluated the candidates in the competence tests at Nivala Vocational College. Altogether 62% submitted a reply. About half of them were employers or employees. The research revealed that the most evaluators have got benefits to their own work. The research also revealed that it is important to arrange training for evaluators. Training would include evaluation and general principals of the competence-based qualification. The most important developing object was to improve collaboration with employers and employees and compose competence tests with them. The outcomes and results of the research can be used in developing competence tests with employers and employees and arranging evaluation training.		
Keywords Evaluation, vocational skills, competence-based qualification		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	2
2 AMMATTITAITO JA SEN ARVIOINTI NÄYTTÖTUTKINNOISSA	3
2.1 Mitä ammattitaito on ja mistä se koostuu?	3
2.2 Mitä arviointi on ja miksi arvioidaan?	5
2.2 Näyttötutkintojärjestelmän arviointiperiaatteita.....	5
2.3 Arvioinnin kolmikantaperiaate näytöissä.....	6
2.4 Arviointikriteerit ja arvioinnin kohteet.....	6
2.5 Arviointimenetelmät	7
2.6 Näytön keskeytys.....	8
2.7 Arviointikeskustelu ja arviointipäätöksen tekeminen	9
2.8 Palaute suorittajalle.....	9
2.9 Hyvä arvioija	10
3 NÄYTTÖTUTKINNOT NIVALAN AMMATTIOPISTOSSA	10
3.1 Oppilaitoksen taustatiedot.....	10
3.2 Järjestettävä koulutus ja tutkinnot.....	11
3.3 Näyttöjen järjestäminen.....	11
3.4 Näyttöjen arviointi ja arvioijat	12
3.5 Ongelmat ja kehittämistarpeet näytöissä sekä niiden arvioinnissa.....	12
4 KYSELYTUTKIMUS NÄYTTÖJEN ARVIOIJILLE.....	13
4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja hyöty	13
4.2 Tutkimusmenetelmät	13
4.3 Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset.....	15
5 POHDINTA.....	25
LÄHTEET	27
LIITTEET.....	28
Kyselylomake näytön arvioijille	28

1 JOHDANTO

Näyttötutkintojärjestelmä otettiin käyttöön Suomessa vuonna 1994. Ennen kuin varsinainen laki säädettiin, oli erilaisia kokeiluja, jonka aikana opetushallitus, työmarkkinaosapuolet ja oppilaitokset kehittivät järjestelmää. Tällöin luotiin perusta sille, että ammatillinen aikuiskoulutus korkeakoulujen ulkopuolella päätettiin järjestää pääosin ammatillisiin perustutkintoihin, ammattitutkintoihin ja erikoisammattitutkintoihin valmistavana koulutuksena ja tutkintojärjestelmän edellytettiin kattavan kaikki keskeiset työelämässä tarvittavan osaamisen alueet. Kehitettiin järjestelmä, jolla voitiin edistää elinikäisen oppimisen periaatetta ja ennen kaikkea sen käytännön toteutusta yhteistyössä työelämän kanssa.

Keskeisenä periaatteena näyttötutkintojärjestelmässä on, että tutkinnon suorittamisessa tarvittava ammattitaito voidaan hankkia hyvin monilla eri tavoilla. Ihminen oppii koko elämänsä ajan kaikessa inhimillisessä toiminnassa ja oppimisympäristönä ei tarvitse olla koulu tai oppilaitos. Työnantajien, työntekijöiden, opetustoimen ja Opetushallituksen asiantuntijoiden yhteistyössä laatimat tutkinnon perusteet määrittelevät tutkinnon ammattitaitovaatimukset työmarkkinoiden ilmaisemina pätevyys- ja kelpoisuusvaatimuksina. Tutkinnon perusteiden tehtävänä on siten varmentaa valtakunnallisesti yhteneväiset ammattitaitovaatimukset ja jatko-opintokelpoisuus.

Tutkinnon suorittaja voi hankkia ammattitaitonsa millä tavalla tahansa ja ammattitaitonsa hän osoittaa todellisiin työtehtäviin perustuvilla näytöillä. Näytön suorituksesta hän voi sopia minkä tahansa tutkinnon järjestäjän kanssa. Oppilaitos, joka on tehnyt järjestämissopimuksen tutkintotoimikunnan kanssa, on sitoutunut järjestämään näytöt suorittajalle myös ilman valmistavaa koulutusta.

Yksi tärkeimmistä asioista näyttötutkintojärjestelmässä on näyttöjen arviointi. Arvioinnissa pääperiaatteena on kolmikantaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että arvioijina on työntekijäin edustaja, työnantajien edustaja sekä oppilaitoksen edustaja. Voiko tutkinnon suorittaja luottaa siihen, että suorittipa hän tutkinnon tai siihen liittyvän osan missä tahansa, arviointi on yhteneväinen kaikkialla? Tulkittaanko tutkinnon perusteiden määrittämiä ammattitaitovaatimuksia näytöissä kaikkialla samalla tavalla? Teoriassa näin pitäisi tietysti olla, mutta valitettavasti käytännön kokemukset osoittavat suuriakin eroja eri tutkinnon järjestäjien kesken.

Näyttötutkintojen arvioijilla on erittäin suuri vastuu. Pahimmillaan heikko arviointi voi viedä arvostusta koko tutkinnolta tai jopa tuhota suorittajan mahdollisuudet edetä elämässään ja valitsemallaan ammattiuralla. Näyttöjen arvioijien tulisikin omata alansa ammatillisen asiantuntijuuden lisäksi vahva tietämys arvioinnista sekä näyttötutkintojärjestelmän periaatteista. Kohottamalla arvioinnin laatua voidaan tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksia tulkita oikein ja päästä valtakunnallisesti eri tutkinnonjärjestäjien kesken yhteneväiseen ja tutkinnon suorittajalle tasapuoliseen arviointiin.

Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena on perehtyä tarkemmin aikuisten näyttöjen arviointiin ja sen problematiikkaan. Hankkeen avulla pyritään kohottamaan arvioinnin laatua Nivalan Ammattiopistossa sekä kehittämään näyttöjen järjestämistä ja työelämäyhteistyötä. Kehittämishankkeeseen liittyy kyselytutkimus, joka on lähetetty Nivalan ammattiopiston näyttötutkintojen arvioijille. Tutkimuksella halutaan erityisesti selvittää työelämän arvioijien tutkintojärjestelmän ja arvioinnin perustietämystä, jotta arviointikoulutus voidaan suunnata oikein. Samalla selvitetään myös työelämän edustajien kiinnostusta osallistua näyttöjen suunnitteluun.

2 AMMATTITAITO JA SEN ARVIOINTI NÄYTTÖTUTKINNOISSA

2.1 Mitä ammattitaito on ja mistä se koostuu?

Ennen kuin varsinaista ammattitaitoa arvioidaan, on hyvä miettiä, mitä ammattitaito on ja mistä se koostuu. Kankaanpään (1997) mukaan ammattitaidossa on kysymys tosiasiallisista kyvyistä (ability) ja toimintavalmiuksista (readiness) riippumatta siitä, miten nämä kyvyt ja valmiudet on hankittu. Ammattitaito on yksilön ominaisuus, joskaan se ei ole pysyvä vaan dynaaminen. Ammattitaito ei ole erillisten taitojen kokoelma tai summa, se on kykyä yhdistää ammattiin kuuluvat tiedot ja taidot tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi. Ammattitaito muuttuu muun muassa toimintaympäristön, työtehtävien ja työpaikan vaatimusten, persoonallisen kehityksen ja henkisen tilan mukaan. Itse asiassa työntekijän ammattitaitoa, pätevyyttä on juuri se, miten hän osaa laadullisesti hyödyntää erilaatuista osaamistaan eri käyttöyhteyksissä (Turpeinen, 1998).

Räisäsen (1998) mukaan ammatillisen osaamisen määrittelystä ei ole päästy yksimielisyyteen. Toisiaan lähellä olevia käsityksiä on useita ja niiden välillä on erilaisia painotuseroja, vivahteita ja arvolatauksia. Ammatillinen osaaminen voidaan määrittellä muun muassa *toimintojen hallintana, taitojen hallintana* ja *kvalifikaatioina*.

Ammatillinen osaaminen ammatillisten *toimintojen hallintana* tarkoittaa toimintojen ja niiden kokonaisuuksien hallintaa. Toiminnoissa työvälit, teot, operaatiot, tavoite ja motiivi yhdistyvät toisiinsa. Toiminnot ja teot voivat olla itsenäisiä, mutta teot voivat olla myös erilaisten toimintojen osia. Työ nähdään usein laajojen toimintojen hallintaa vaativana ja ammatillinen osaaminen edellyttää työn kokonaisuuden ja työn kehittämisen hallintaa. Toimintaympäristö (konteksti) vaikuttaa myös siihen, miten ammatillinen osaaminen tulee ilmi ja millaista ammatillista osaamista tarvitaan.

Ammatillinen osaaminen voidaan määrittää erilaisten *taitojen hallintana* ja niistä muodostuvana kokonaisuutena. Yleisesti ammattitaitoon liitetään seuraavia osaamisalueita: taitotieto-osaaminen, ammatillisuus ja persoonallisuus, yhteistyötaidot ja yhteiskunnan jäsenyys, arviointi- ja oppimistaidot, kehittämis- ja uusintamistaidot sekä yhteiskuntajärjestelmän ymmärtäminen osana ammatillista toimintaa. Myös sosiaaliset taidot yhdistetään ammattitaitoon, kuten kommunikaatio- ja tiimityötaidot.

Kankaanpään (1997) ja Helakorven (1992) mukaan ammattitaito voidaan määrittää seuraavasti:

- ydintaidot
- reunataidot
- äänettömät taidot
- piilotetut taidot
- näkymättömät taidot
- avaintaidot

Ydintaidot ovat ammatin hallinnan keskeisimpiä taitoja, joita työntekijä tarvitsee säännöllisesti työssään. Ne liittyvät työn tekniseen suorittamiseen, vuorovaikutussuhteisiin ja yhteistoimintaan. Ydintaidot edellyttävät alan tietoperustan hallintaa ja sen käyttöä käytännön työssä sekä ammatillista ja eettistä sitoutumista työhön. Reunataidot ovat taitoja, joita tarvitaan satunnaisesti yllättävissä tilanteissa. Ne liittyvät myös usein työn tekniseen suorittamiseen, vuorovaikutussuhteisiin sekä yhteistoimintaan ja edellyttävät alan tietoperustan hallintaa sekä ammatillista sitoutumista. Äänettömiä taitoja on vaikea määrittää, mutta ne liittyvät usein tilanteisiin, joissa tarvitaan nopeaa päätöksentekoa ja ongelmanratkaisukykyä. Vahva alan ammattilainen pystyy niiden avulla toimimaan oikein ja loogisesti vaikeissakin tilanteissa, vaikka ei aina pystykään perustelevaan ratkaisujaan tai valintoihin. Piilotettuja tietoja ei tietoisesti paljasteta, vaan niiden avulla voidaan kilpailla tai hankkia etuja

työpaikalla. Avaintaidot liittyvät nopeasti muuttuviin tilanteisiin, joissa edellytetään poikkeavia toimintatapoja. Tyypillisesti avaintaitoja ovat ongelmanratkaisu- ja päätöksentekotaidot sekä johtamistaidot.

Ammatillinen osaaminen voidaan määritellä myös *kvalifikaatioina*, jotka voidaan jakaa Vuorisen (1988) mukaan tuotannollisiin, normatiivisiin ja innovatiivisiin. Usein jako tapahtuu myös teknisiin, motivaatio-, mukautumis- sosiokulttuurisiin ja innovatiivisiin kvalifikaatioihin. Kvalifikaatio tarkoittaa ammatissa tai tehtävässä vaadittavia pätevyksiä ja valmiuksia. Esimerkiksi tuotannolliset kvalifikaatiot tarkoittavat joko teknistä tai sosiaalista osaamista tai niiden yhdistelmiä, joita työntekijältä edellytetään.

2.2 Mitä arviointi on ja miksi arvioidaan?

Keurulaisen (JAMK, 1998) mukaan arvioinnilla tarkoitetaan systemaattista aineiston keräämistä ja sen ohjauksellista hyödyntämistä sekä tarvittaessa päätöksentekoa henkilön oppimisesta ja osaamisesta suhteessa ilmaistuihin arviointikriteereihin. Arviointi on muuttunut viime vuosikymmenten aikana hyvin paljon. Aikaisemmin arviointi oli hyvin pitkälle vertailevaa ja kontrolloivaa toimintaa, jolla haluttiin luokitella arvioitavat, kun taas tänä päivänä sillä on muitakin tehtäviä. Arviointiin liittyy nykyisin keskeisesti myös kehittämistehtävä. Hyvä arviointi tuo esille sekä vahvuudet että kehittämiskohteet ja ohjaa arvioitavaa kehittämään heikompia alueita ja myös hyödyntämään olemassa olevia vahvuuksia.

2.2 Näyttötutkintojärjestelmän arviointiperiaatteita

Näyttötutkintojärjestelmässä näytön suorittajaa arvioidaan suhteessa tutkinnon perusteissa määritettyihin työelämän ammattitaitovaatimuksiin. Tutkinnon suorittajan kannalta on tärkeää, että arviointi suoritetaan yhtenäisillä arviointiperusteilla ja on siten yhteismitallista kaikkien suorittajien kesken. Näyttötutkinnoissa arviointi ei koskaan saa olla suhteellista, vaan yhteismitallisuuden avulla säilytetään myös tutkintojen vertailtavuus. Perustutkinnossa osoitetaan ammattitaidon saavuttamisen edellyttämät tiedot ja taidot. Perustutkinnon vaatimustaso määritetään ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteissa ja arviointi suoritetaan asteikolla hylätty, tyydyttävä 1 ja 2, hyvä 3 ja 4 sekä kiitettävä 5. Ammattitutkinnossa osoitetaan alan ammattityöntekijältä vaadittu ammattitaito ja sen ammattitaitovaatimukset on määritelty siten, että niiden saavuttaminen edellyttää alan peruskoulutuksen jälkeen täydentäviä ja syventäviä opintoja sekä vähintään kolmen vuoden työkokemusta. Ammattitutkinnon ammattitaitovaatimukset on määritetty tutkinnon perus-

teissa ja arviointi tapahtuu asteikolla hyväksytty/hylätty. Erikoisammattitutkinnossa osoitetaan alan vaativimpien työtehtävien hallinta ja ammattitaitovaatimukset on määritelty siten, että niiden saavuttaminen edellyttää alan peruskoulutuksen jälkeen täydentäviä ja syventäviä opintoja sekä vähintään viiden vuoden työkokemusta. Arviointi tapahtuu kuten ammattitutkinnossakin asteikolla hyväksytty/hylätty.

2.3 Arvioinnin kolmikantaperiaate näytöissä

Näytöissä arviointi tapahtuu kolmikantaisesti, mikä tarkoittaa työntekijäin ja työnantajien edustusta oppilaitoksen edustajan lisäksi. Näytöissä suoritettavan työtehtäväkokonaisuuden sisällään pitämän ammattitaidon arviointiin tulisikin saada riittävän laaja näkemys eri osapuolilta. Kolmikannan käyttäminen tuo myös näytön suorittajalle varmuuden arvioinnin luotettavuudesta. Kolmikantaosapuolten edustajien näkökulmat painottuvat arvioinnissa eri tavalla ja oikein toteutettuna tällöin saadaan arviointitietoa kerättyä laajemmin. Työntekijäpuolen edustaja arvioikin suoritusta yleensä suhteessa siihen, kuinka hän itse olisi työn tehnyt. Työnantajapuolen edustaja korostaa arvioinnissa usein työturvallisuutta ja kiinnittää huomiota muita enemmän esimerkiksi työn tuottavuuteen, joutuisuuteen, raaka-aineen kulutukseen sekä asenteeseen. Oppilaitoksen edustaja tuntee yleensä tutkinnon perusteet ja niiden ammattitaitovaatimukset parhaiten, mutta hänellä saattaa olla puutteita hahmottaa tarvittava osaaminen käytännön työtehtävissä. Näyttöjen suunnittelussa tulisikin hyödyntää enemmän työelämän edustajia, jotta työtehtävät vastaisivat mahdollisimman hyvin työelämässä tarvittavaa osaamista.

2.4 Arviointikriteerit ja arvioinnin kohteet

Näyttötutkintojen arvioinnin kohteet johdetaan tutkinnon perusteista ja perustutkinnossa myös opetussuunnitelman perusteista ja se kohdistuu laaja-alaiseen ammatilliseen osaamiseen eli toiminnallisen osaamisen, tiedollisen osaamisen, sosiaalisen osaamisen ja reflektiivisen osaamisen arviointiin. Arviointikohteita ovat esimerkiksi työmenetelmien hallinta, työturvallisuuden hallinta sekä varsinaisen työprosessin kuten työtehtävien suunnittelun ja toteutuksen hallinta.

Arviointi näyttötutkinnoissa on kriteeriperusteista. Kriteerit johdetaan osaamisen kuvauksista ja ne on määritelty valtakunnallisen opetussuunnitelman tai tutkinnon perusteissa. Yhtenäiset arviointikriteerit koko maassa takaavat samantasoisien ammattitaidon arvioinnin riippumatta siitä missä tutkinto on suoritettu. Kriteerit helpottavat myös huomattavasti arvioijien arviointityötä ja riittävän yksityiskohtainen kriteeristö takaa oikeudenmukaisen arvioinnin.

2.5 Arviointimenetelmät

Näyttöjen arvioinnissa tulisi käyttää monipuolisia menetelmiä. Riittävän laajan ja monipuolisen arviointiaineiston kerääminen mahdollistaa luotettavan ja oikeudenmukaisen arvioinnin ja jotta tämä olisi mahdollista, näytöt tulisi järjestää mahdollisimman aidoissa ja monipuolisissa työtehtävissä, joissa ammatissa tarvittava teoretinen tieto ja käytännön osaaminen yhdistyvät. On kuitenkin erikoisaloja, joissa näytöt on pakko suorittaa simuloituissa tilanteissa ja ympäristöissä, kuten esimerkiksi vartiointialan tutkinnot. Luontevin tapa saada tietoa arvioinnin pohjaksi on havainnointi eli observointi sekä keskustelu, puhuminen (Turpeinen, 1998). Havainnointi voi olla systemaattista tarkkaan ennakkosuunnitelmaan tai luokitusjärjestelmään perustuvaa tai yleisemmin vapaamuotoista, jolloin arvioijat kirjaavat muistiin omia havaintojaan ja päätelmiään. Antjosen (1996) mukaan observointia ei kuitenkaan opita observoimalla. Näyttötilanne etenee usein hyvin nopeasti, jolloin yksittäisiä tapahtumia ei kaikilta osin voida havaita eikä analysoida. Tällöin voidaan käyttää hyväksi myös teknologiaa, kuten valo- ja videokuvausta. Aina tulisi kuitenkin huomioida se, että näyttöön ei saisi tulla mukaan ylimääräistä jännitystä, joka estää suorittajan normaalin työskentelyn ja antaa väärän kuvan todellisesta ammattitaidosta. Hyvä arvioija pystyykin laukaisemaan jännityksen esimerkiksi keskustelemalla suorittajan kanssa.

Mikäli näytössä olevat käytännön tehtävät eivät anna riittävän monipuolista kuvaa suorittajan ammattitaidosta, voidaan lisänä käyttää kirjallisia tehtäviä. Niiden käytössä kannattaa kuitenkin pitää tytä siinä laajuudessa, kuin niitä kyseessä olevassa ammatissakin tarvitaan. Tietyillä aloilla ammatissa tarvittavan kirjallisen dokumentoinnin tai suunnittelun osuus voi olla hyvinkin suuri, toisilla aloilla taas hyvin vähäinen. Suullisesti arviointitietoa voidaan kerätä pyytämällä suorittajaa perustelemaan ratkaisujaan ja valintojaan. Kokenut arvioija pystyykin keräämään suullisilla kysymyksillä hyvin paljon arviointitietoa ja saamaan kuvan suorittajan ammattitaidosta. Joidenkin henkilöiden on myös helpompi perustella ratkaisunsa suullisesti kuin kirjallisesti.

Suorittajan itsearviointi kuuluu tänä päivänä olennaisesti näyttöjen arviointiprosessiin. Turpeisen (1998) mukaan monipuolisesti kootun observointimateriaalin avulla itsearviointi voidaan nostaa työsuoritusten kriittisten vaiheiden ja keskeisten elementtien analysoinnin ja pohdinnan tasolle. Itsearviointia voidaan hyödyntää monipuolisesti. Yksilön subjektiiviseen, potentiaaliseen ammattitaitoon kohdistettuun arviointiin se liittyy olennaisena osana. Tällöin itsearviointi on ollut käytännön näyttötilanteissa lähinnä suorittajan omien tuntemusten ja kokemusten esilletuontia. Työyhteisöön ja –ympäristöön suhteutetun, dynaamisen ammattitaidon itsearvioinnin tulee pikemminkin olla

ryhmäkeskustelua, jossa suorittajan toiminnan perustelut ja arvioijien päätelmät konkretisoidaan. Arvioijien tehtävä onkin nostaa esille näyttötilanteessa kriittisiä, oleellisia ja keskeisiä elementtejä. Yhteinen konkreettinen havaintomateriaali, videonauhoite, observointipäiväkirjat ym. ohjaa myös suorittajan itsearvioinnin olennaisiin kysymyksiin ja tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet näyttötilanteen analysointiin sekä eliminoi perusteettomia näkemyseroja. Itsearviointi toteutettuna ryhmäkeskusteluna mahdollistaa erinomaisesti myös sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden arvioinnin. Keskeisissä keskusteluissa voidaan tällöin yhdessä tarkastella näytön suoritusta ja samalla selkeyttää yhteisiä arviointikriteereitä.

Tutkintotoimikunnat suhtautuvat vaihtelevasti kirjallisiin ennakkotehtäviin tai portfolion käyttöön näyttötutkintojen arvioinnissa. Osa toimikunnista hyväksyy portfolion käytön osana arviointiaineistoa, mutta monet toimikunnat eivät sitä hyväksy. Niikon (1996) mukaan portfolioista on tullut sillanrakentaja koulutuksen ja työelämän välille, kun koulutuksessa tehtyjä portfolioita on voitu käyttää viranhaussa ja työhönottohaastatteluissa. Oppimisen syventäminen itsearvioinnin avulla on ominaista portfoliotyöskentelyssä. Portfolio auttaa oppijaa tarkastelemaan ja arvioimaan kognitiivisia prosessejaan ja toimintojaan. Portfolio osoittaa, mitä yksilö osaa ja missä ovat hänen vahvuutensa, mutta myös mitä alueita hänen pitää kehittää. Kirjallisten ennakkotehtävien tai portfoliotyyppisen aineiston hyväksyminen osaksi näyttöä, asettaa arvioinnille omat vaatimuksensa. Koska ennakkotehtävien tekemistä ei valvota, tulee suorittajan pystyä esittelemään ja perustelevaan ratkaisunsa näytön arvioijille. Arvioijien tuleekin keskustella suorittajan kanssa ja tarvittaessa pyytää häneltä suullisia täydennyksiä, jotta vaadittava ammattitaito saadaan esille.

2.6 Näytön keskeytys

Näyttö voidaan joissakin tilanteissa joutua myös arvioijien toimesta keskeyttämään. Tyypillisimpiä tilanteita ovat ne, joissa suorittaja rikkoo työturvallisuusmääräyksiä tai aiheuttaa vaaran laitteiston rikkoutumiselle. Harvinaisempia näytön keskeyttämiseen johtavia syitä voivat olla suorittajan välinpitämättömyys tai yhteistyökyvyttömyys. Niissä tilanteissa, joissa turvallisuus vaarantuu, arvioijien tulee puuttua tilanteeseen välittömästi. Suorittajan kanssa tulee keskustella ja hänelle tulee perustella näytön keskeyttämisen syy sekä kertoa mahdollisesta näytön uusimismahdollisuuksista ammattitaidon kohentamisen jälkeen.

2.7 Arviointikeskustelu ja arviointipäätöksen tekeminen

Systemaattisen arviointiaineiston keräämisen jälkeen arvioijien tulee tehdä päätös suorittajan ammattitaidon tasosta. Arviointiaineistoa, joka on kerätty eri menetelmillä ja johon liittyy suorittajan itsearviointi, suhteutetaan tutkinnon perusteissa tai opetussuunnitelmassa määritettyihin ammattitaitovaatimuksiin ja tämän perusteella arvioijat voiva tehdä päätöksen näytön hyväksymisestä, hylkäämisestä tai perustutkinnossa arvosanasta. Päätöksen tulisi olla yksimielinen, mutta mikäli joku arvioijista on eri mieltä, olisi tuloksesta päästävä kompromissiratkaisuun. Tarvittaessa suorittajaa voidaan pyytää näyttämään epäselväksi jäänyt näytön osa uudelleen tai mikäli näyttö on dokumentoitu esimerkiksi videolle, voidaan arviointia tarkentaa sen perusteella. Tutkinnon suorittajan tulee olla läsnä arviointikeskustelussa, jossa hänelle kerrotaan arvioinnin tulos sekä annetaan palautetta ja perustellaan arviointipäätös.

Henkilökohtaistamismääräyksen (OPH, AiHe) mukaan myös luotettaviin dokumentteihin perustuva suorittajan aiempi osaaminen tulee tunnistaa ja tunnustaa osaksi näyttöä tai tutkintoa. Arvioijien tehtävänä on tutkinnon perusteisiin nojaten päättää siitä, millainen osaaminen voidaan hyväksyä sellaisenaan ja mistä vaaditaan lisänäyttöä. Tällaista luotettaviin dokumentteihin perustuvaa osaamista voi olla esimerkiksi aiemmin suoritettu voimassa oleva hygieniaoosaamistesti tai ensiapukoulutus.

2.8 Palaute suorittajalle

Arvioinnissa päähuomio on kokonaisuudessa ja arvioijan tulee etsiä osaamista, ei virheitä. Riippumatta näytön lopputuloksesta suorittajalle tulee antaa aina palautetta. Palaute tulee olla rakentavaa ja se annetaan tehdystä työstä, ei henkilöstä. Palautteen antamisessa tulee olla tarkkana, sillä arvioijalla on mahdottomasti valtaa. Parhaassa tapauksessa hän voi nostaa suorittajan ammatillista identiteettiä tai pahimmassa tapauksessa nujertaa hänet lopuksi ikää. Hylätystäkin näytöstä löytyy varmasti niitä yksityiskohtia, jotka on suoritettu oikein ja niistä tulee suorittajalle myös antaa palautetta. Kehittämiskohteet ja esimerkiksi näytön hylkäämiseen johtaneet perustelut on kuitenkin tuotava riittävän selkeästi esille, jotta suorittaja pystyy kehittämään ammattitaitoaan, eikä hänelle jää epäselväksi, millä perusteilla näyttö on hylätty.

2.9 Hyvä arvioija

Hyvä arviointi edellyttää arvioijalta laajaa tietämystä, kokemusta ja kouluttautumista. Arvioijan tulee tuntea näyttötutkintojärjestelmän käsitteet ja noudattaa annettuja ohjeita, määräyksiä ja suosituksia sekä olla perehtynyt edustamansa alan näyttötutkintoihin ja tutkinnon järjestäjän laatimaan näyttöjen järjestämissuunnitelmaan. Hänen tulisi ymmärtää näyttöjen henkilökohtaistamisen periaatteet ja seurata aktiivisesti tutkintojärjestelmän muutoksia sekä toimia niiden edellyttävällä tavalla. Arvioijan tulee tiedostaa, ettei ammattitaitoa voi irrottaa työprosessista, vaan ammattitaitoa voidaan arvioida todellisissa työtehtävissä ja prosesseissa. Arvioinnissa hänen tulee tarkastella tutkinnon suorittajan ammattitaitoa kokonaisvaltaisesti ja pohjata arviointikäsitteensä sosiaalis-konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen, missä tutkinnon suorittajan toimintojen merkitystä ja pätevyyttä tarkastellaan osana työyhteisön erilaisia vaihtoehtoisia työkäytäntöjä.

Hyvä arvioija osaa ottaa huomioon näyttöympäristöjen edellytykset ja mahdollisuudet vaadittavan ammattitaidon osoittamiseksi. Hän ymmärtää näyttötehtävien tuottavan tutkinnon suorittajan ammattitaidosta arviointitietoa, jota hän valikoi ja vertaa tutkinnon perusteiden vaatimuksiin. Arvioijan tulee kerätä systemaattisesti arviointiaineistoa tutkinnon suorittajan osaamisesta ja hänen tulee myös pystyä etsimään ammattitaitoa omalla aktiivisella toiminnallaan, mikäli se ei tule riittävän hyvin esille. Arvioijan tulee käyttää monipuolisesti eri arviointimenetelmiä, jotta oleellinen pätevyys saadaan esille ja hänen tulee dokumentoida arviointiaineisto arviointipäätöksen tekemistä tai myöhempiä käyttöä varten. Arvioija ottaa myös arvioinnissa huomioon yhteisen työnjaon ja noudattaa arvioinnin yhteisiä periaatteita sekä tekee päätöksen kolmikantaisesti suorittajan ammattitaidosta arviointiaineistoon nojaten.

3 NÄYTTÖTUTKINNOT NIVALAN AMMATTIOPISTOSSA

3.1 Oppilaitoksen taustatiedot

Vuoden 2006 alussa Kalajokilaakson ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen Nivalan toimipiste ja Kalajokilaakson ammattioppilaitos yhdistyivät Nivalan Ammattiopistoksi. Vakinaista henkilökuntaa Nivalan Ammattiopistossa on yli sata ja lisäksi määräaikaikaisella sopimuksella noin kolmisenkymmentä. Yhteinen yksikkö tarjoaa sekä nuorille suuntautuvaa toisen asteen ammatillista peruskoulutusta sekä aikuiskoulutusta.

3.2 Järjestettävä koulutus ja tutkinnot

Nivalan Ammattiopiston aikuiskoulutusosaston tehtävänä on kouluttaa yhteistyössä alueen muiden oppilaitosten, työvoimatoimistojen ja elinkeinoelämän kanssa ammattitaitoista työvoimaa alueen elinkeinoelämän tarpeisiin. Koulutustarjonta mukautuu tarpeiden mukaan, mutta pääkoulutusalat ovat tietotekniikka, metallitekniikka, puutekniikka, elektroniikka ja robottitekniikka. Lisäksi oppilaitos on mukana hyvin monissa projektimuotoisissa hankkeissa yhdessä alueen elinkeinoelämän kanssa.

Aikuiskoulutus on sekä työvoimakoulutusta että henkilöstö- ja omaehtoista täydennyskoulutusta. Työvoimakoulutukseen hakeudutaan työvoimatoimiston kautta ja omaehtoiseen täydennyskoulutukseen suoraan Nivalan Ammattiopistoon. Koulutus on pääsääntöisesti näyttötutkintojärjestelmään ja ammattitutkintoon valmistavaa koulutusta ja Nivalan Ammattiopistolla on järjestämissopimukset seuraaviin tutkintoihin:

- Tietokoneasentajan ammattitutkinto
- Tietokoneyliasentajan erikoisammattitutkinto
- Tietojenkäsittelyn ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto
- Puusepänanalan ammattitutkinto
- Kone- ja metallitekniikan perustutkinto
- Koneistajan ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto
- Levytekniikan ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto
- Levytyömestarin erikoisammattitutkinto
- Hitsaajan ammattitutkinto ja erikoisammattitutkinto
- Hitsaajamestarin erikoisammattitutkinto
- Elektroniikka- ja sähköteollisuuden ammattitutkinto

3.3 Näyttöjen järjestäminen

Näytöt suoritetaan pääsääntöisesti Nivalan Ammattiopistossa simuloituna näyttönä oppilaitosympäristössä tai työelämänäyttönä suorittajan työpaikalla. Jos näyttö järjestetään simuloituna näyttönä, pyritään näytön työympäristö ja tehtävät tekemään mahdollisimman realistiseksi ja autenttiseksi työelämän kanssa. Näyttötehtävinä simuloituissa näytöissä on käytetty sekä omia, että ALVARin tehtäviä. Aidoissa työympäristöissä ja työpaikoilla näyttöjä on järjestetty jonkin verran esimerkiksi tietojenkäsittelyn ammattitutkinnossa. Työpaikalla järjestettyyn näyttöön on myös liittynyt hyvin usein kirjallinen suunnittelutehtävä.

Valmistavan koulutuksen yhteydessä järjestettävien näyttöjen suunnittelussa on pyritty modulaarisuuteen. Tiettyyn opintokokonaisuuteen liittyvä näyttö on järjestetty välittömästi, kun opintokokonaisuus on valmistavassa koulutuksessa saatu päätökseen. Näyttöjen järjestämisessä on myös noudatettu uusia Opetushallituksen henkilökohtaistamismääräyksiä. Ilman minkäänlaista valmistavaa koulutusta, ei näyttöihin ole tullut toistaiseksi suorittajia.

3.4 Näyttöjen arviointi ja arvioijat

Nivalan Ammattiopistossa näytöt arvioidaan määräysten mukaan kolmikantaperiaatteella. Arvioinnissa on pyritty ottamaan jääviyskysymykset huomioon siten, että valmistavan koulutuksen opettaja ei osallistu näytön arviointiin silloin, kun hän on opettanut kyseistä oppiainetta enemmän kuin yhden viikon. Tällöin näyttöön ei liity ennakoasenteita ja tällainen menettely takaa myös kaikille suorittajille tasapuolisen arvioinnin. Näyttöjen arvioijat ja heidän kompetenssinsa sekä työpaikkansa on pääosin mainittu jo tutkintotoimikunnalle lähetetyssä järjestämissopimushakemuksessa. Pyrkimyksenä on ollut myös, että vähintään yksi näytön arvioija olisi suorittanut näyttötutkintomestari-koulutuksen. Halukkaille näyttöjen arvioijille on järjestetty myös ajoittain arviointikoulutusta, joka on ollut yleensä yhden päivän mittainen.

3.5 Ongelmat ja kehittämistarpeet näytöissä sekä niiden arvioinnissa

Nivalan Ammattiopiston järjestämissä näytöissä ja niiden arvioinnissa on selkeitä kehittämistarpeita, joihin pyritään ainakin osittain etsimään ratkaisua tähän kehittämishankkeeseen liittyvän kyselyn avulla. Näyttöjä täytyisi pystyä siirtämään entistä enemmän työpaikoille ja aitoihin työympäristöihin, kuten tutkintojärjestelmän periaatteissa on tarkoituksena ollutkin. Kaikilta osin tämä ei onnistu, koska esimerkiksi riittävän laaja-alaisia ja sopivia yrityksiä ei ole alueella. Tutkinto on usein laaja ja koostuu useista osista ja yritykset ovat yleensä erikoistuneet kapeammalle sektorille. Tällaisissa tapauksissa näyttöjä voisi kehittää siten, että osa tutkinnoista suoritettaisiin työelämässä osa oppilaitosympäristössä. Tietotekniikan tutkinnoissa työelämänäyttöjä rajoittaa usein myös tietoturva- ja tietosuojakysymykset. Ulkopuoliselle henkilölle, joka on esimerkiksi työssäoppimisjaksolla, ei voida antaa oikeuksia yrityksen palvelinjärjestelmiin.

Työelämäedustajia tulisi saada myös huomattavasti enemmän mukaan näyttöjen suunnitteluun ja toteutukseen. Vaikka näyttötehtävät nojautuvat tutkintojen perusteisiin, tuore työelämänäkemys ja ammattitaitovaatimukset päivittyvät näyttöihin vain yhteisen suunnittelun kautta. Lisäksi yhteistyöl-

lä saadaan tutkinnoille enemmän työelämäarvostusta ja tunnettavuutta. Kyselytutkimuksessa selvitetäänkin työelämän edustajien kiinnostusta näyttöjen suunnitteluun. Joissakin tutkinnoissa ongelmana on myös arvioijien vähyys. Työelämän edustajia ei ole saatu arviointiin mukaan kuin kaksi ja tällöin ei voida puhua laaja-alaisesta työelämänäkemyksestä. Jos kyseessä olevan tutkinnon ja siihen liittyvien näyttöjen arvioinnissa käytetään vuodesta toiseen samaa kolmea arvioijaa, tulee koko tutkinnosta helposti ”heidän näköisensä”. Uraudutaan helposti tiettyihin käytäntöihin ja uudistukset ja kehittäminen jää vähäiseksi. Tietokoneasentajan ja tietojenkäsittelyn ammattitutkinnoissa työelämäarvioijia on yhteensä 15, joten myös muille aloille olisi arvioijia saatava lisää.

Nivalan Ammattiopistossa tulisi myös kiinnittää enemmän huomioita työelämän arvioijien koulutukseen. On tutkintoja, joissa työelämäarvioijia on erittäin vähän ja nämä eivät ole osallistuneet koskaan arviointikoulutukseen. Heidän resurssinsa ovat niukat ja arviointiin osallistutaan enemmän velvollisuuden takia. Kehittämishankkeen kyselytutkimuksessa selvitettiin myös arvioijien kiinnostusta osallistua koulutukseen. Järjestämissopimuksen mukaan tutkinnon järjestäjän tulee huolehtia arvioijien koulutuksesta ja sen tulisi olla säännöllistä. Arvioijilta tulisikin edellyttää arviointikoulutukseen osallistumista ennen näyttöjen arviointia. Järjestettävä arviointikoulutus tulisi myös suunnata tarpeiden mukaisesti. Kyselytutkimus pyrkiikin etsimään vastauksia, mihin asioihin arvioijat tarvitsevat koulutusta, jolloin se voidaan suunnata oikein.

4 KYSELYTUTKIMUS NÄYTTÖJEN ARVIOIJILLE

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja hyöty

Kehittämishankkeeseen liittyvän kyselyn avulla pyritään selvittämään Nivalan Ammattiopiston näyttöjen arvioijien koulutustarpeita sekä työelämän edustajien halukkuutta osallistua tiiviimmin näyttöjen suunnitteluun. Kyselyn tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää näyttöjen suunnittelussa sekä järjestettävissä arviointikoulutuksissa. Toimenpiteiden avulla arvioinnin laatua pyritään kokonaisuudessaan nostamaan. Arvioinnin laadun parantaminen nostaa samalla myös koulutuksen laatua ja imagoa sekä parantaa tutkintojen tunnettavuutta ja arvostusta työelämässä.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tiedot kerättiin kyselylomakkeella, joka laadittiin tavoitteiden ja kehittämistarpeiden (ongelmien) määrittämisen jälkeen. Kysely lähetettiin kaikkiaan 37:lle Nivalan Ammattiopiston näyt-

töjen arvioijalle. Osalle lomake lähetettiin paperiversiona kirjeitse ja osalle sähköpostilla. Kyselyyn vastasi 23 arvioijaa (62 %). Osa kysymyksistä oli monivalintakysymyksiä ja osa avoimia kysymyksiä. Myös useihin monivalintakysymykseen liittyi mahdollisuus perustella ja täsmentää avoimesti vastaustaan. Avointien kysymysten päätarkoituksena oli saada arvioijilta kehittämissuhteita ja omia mielipiteitä selkeämmin esille.

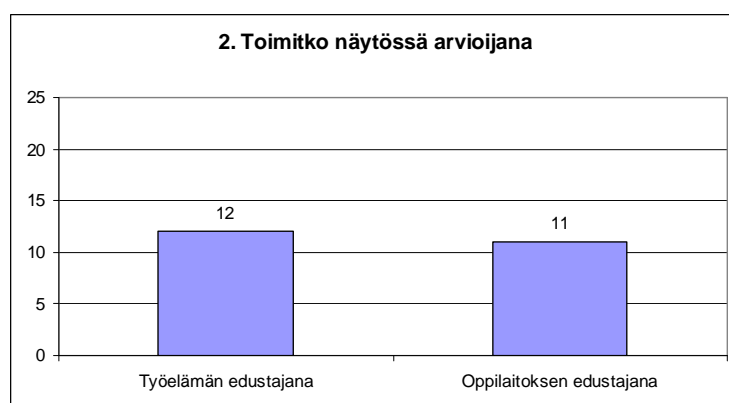
Arvioijille lähetetyt kysymykset olivat seuraavat:

1. Kuinka monessa näytössä olet ollut arvioijana?
2. Toimitko näytön arvioinnissa työelämän vai oppilaitoksen edustajana?
3. Arvioitko perustutkinnon, ammattitutkinnon vai erikoisammattitutkinnon näyttöjä?
4. Oletko arvioinut näyttöjä työpaikoilla vai oppilaitosympäristössä?
5. Onko sinulle ollut hyötyä omassa työssäsi arvioijana toimimisesta? Mitä hyötyä? Miksi ei?
6. Kuinka hyvin tunnet näyttötutkintojärjestelmän periaatteet?
7. Tunnetko mielestäsi näyttötutkintojärjestelmää työelämässä riittävästi?
8. Tunnetko näyttötutkintojen järjestämistä ohjaavat lait ja asetukset sekä määräykset?
9. Tunnetko arvioimasi alan tutkinnon perusteet?
10. Oletko ollut mukana suunnittelemassa näyttöä tai näyttötehtäviä? Haluaisitko olla?
11. Onko sinulla ollut riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia perehtyä näyttötehtäviin ja ympäristöön ennen näyttöä? Miksi ei?
12. Jos näyttöön on liittynyt ennakkotehtävä, onko sinulla ollut mahdollisuus perehtyä tutkinnon suorittajien tuotoksiin ennen arviointitilaisuutta?
13. Kun olet ollut arvioimassa näyttöjä, onko arviointipäätös ollut aina yksimielinen? Miten on toimittu?
14. Oletko ollut arvioijana näytössä, joka on pitänyt keskeyttää? Keskeytyksen syy?
15. Oletko osallistunut näyttötutkintojen arviointikoulutukseen? Milloin viimeksi?
16. Tarvitsetko mielestäsi arviointikoulutusta?
17. Haluatko osallistua järjestettävään arviointikoulutukseen?
18. Mihin arviointiin liittyviin asioihin tarvitset koulutusta?
19. Kuinka hyvin oppilaitosympäristössä järjestetyt näytöt ja niihin liittyvät tehtävät vastaavat mielestäsi työelämässä vaadittavaa osaamista?
20. Saadaanko näytöillä mielestäsi osoitettua työelämässä vaadittava ammattitaito?
21. Mitkä asiat koet vaikeimpina näytön arvioinnissa?
22. Miten näyttöjä pitäisi mielestäsi kehittää?

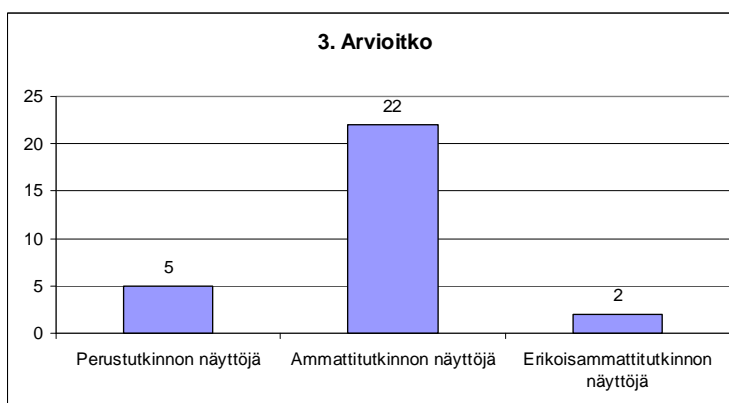
4.3 Tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset

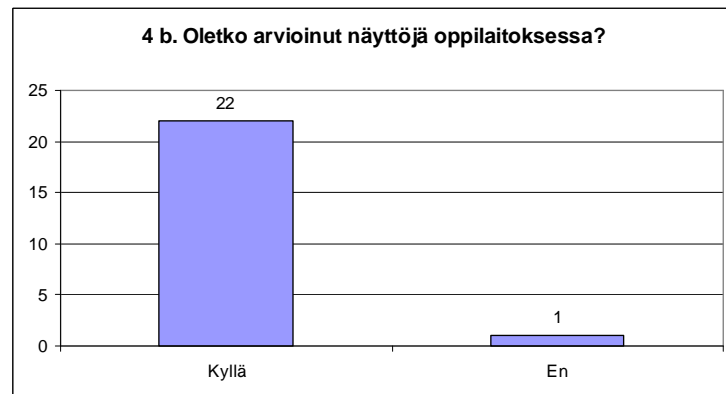
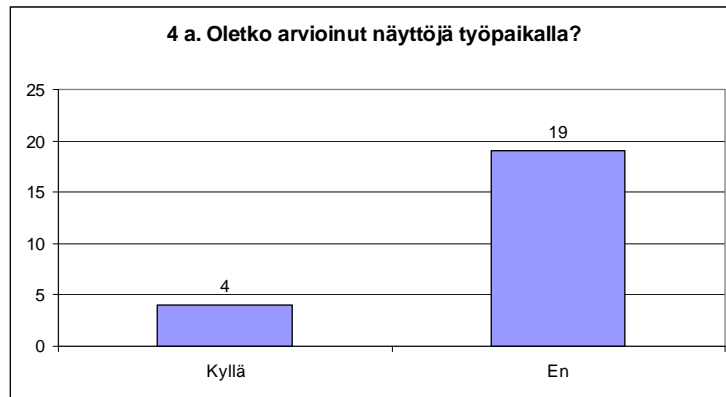
Suurin osa vastaajista oli varsin kokeneita näytön vastaanottajia ja oli ollut arvioimassa yli kymmentä näyttöä. Kaksi vastaajaa ei ollut vielä arvioinut näyttöjä.

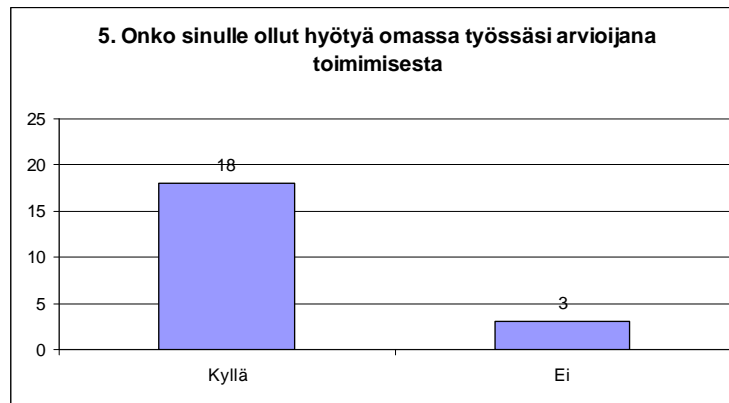
Vastaajista 12 toimi näytön arvioijana työelämän edustajana ja 11 oppilaitoksen edustajana.

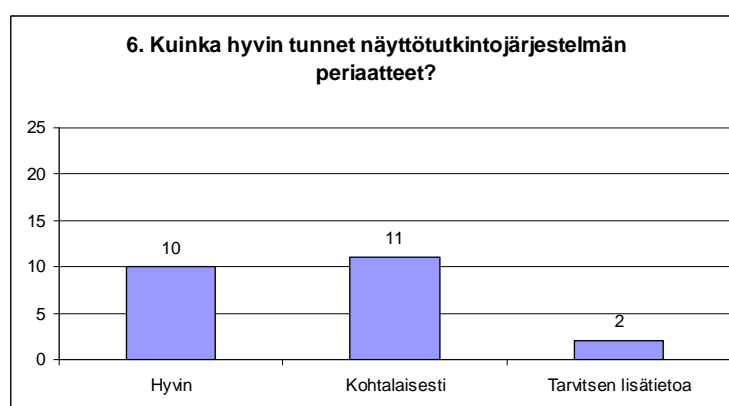
Suurin osa vastaajista (22) arvioi ammattitutkinnon näyttöjä, joita myös Nivalan Ammattiopistossa järjestetään eniten. Erikoisammattitutkinnon näyttöjä arvioi kaksi vastaajaa ja perustutkinnon näyttöjä viisi vastaajaa.

Vain neljä vastaajaa oli arvioinut näyttöjä työpaikoilla. Vastauksista voidaan päätellä, että suurin osa näytöistä järjestetään oppilaitosympäristössä. Tutkintojärjestelmän periaatteiden mukaisesti näytöt tulisi kuitenkin järjestää pääosin työelämässä. Tämä on yksi suuri kehittämistarve Nivalan Ammattiopistossa. Yhteistyötä ja koulutuksia kehittämällä tulisi ainakin suurempi osa näytöistä pystyä viemään lähivuosien aikana työelämään. Yhteistyön kehittämisessä opettajan aktiivinen rooli on keskeisessä asemassa ja tähän on myös oppilaitoksen varattava resursseja. Erilaisten yhteistyöta- paamisten avulla voidaan luoda suhteita ja hyödyntää näitä myöhemmin esimerkiksi laadittaessa henkilökohtaisia näyttösuunnitelmia opiskelijoille.

Vastaajista kymmenen koki hyötyneensä näyttöjen arvioinnista omassa työssään. Kysymyksessä arvioijia pyydettiin myös perustelemaan vastauksensa. Osa työelämän edustajista koki oman ammattitaitonsa kasvaneen näyttöjen arvioinnin myötä ja arvioinnista olleen hyötyä myös uusien henkilöiden rekrytointiin. Näyttöjen arviointi auttoi myös tarkastelemaan ammattiosaamista eri näkökulmista sekä ymmärtämään koulutuksen ja työelämän suhteet. Osalle vastaajista oli myös hyödyllistä nähdä näytön kautta ammatin kokonaiskuva sekä työkokemuksen ja asenteen vaikutus suoriutumukseen. Positiivista on, että kahdeksan yhdestätoista työelämän arvioijista koki hyötyneensä näyttöjen arvioinnista. Tätä tietoa voidaan käyttää hyväksi uusien työelämäarviointien etsittäessä. Tietämättömyys arvioinnista ja sen hyödyistä voi olla suurempi este arviointiin osallistumiselle, kuin todelliset työaikaresurssit. Osa oppilaitoksen arvioijista koki näyttöjen arvioinnin vieneen työaika ja siitä oli ollut jopa haittaa omaan työhön. Oppilaitoksen tulisikin kiinnittää jatkossa huomiota resurssien varaamiseen siten, että opettajan muu työ ei kärsisi näytön arvioinnin aikana.

Vastaajista kymmenen tunsi näyttötutkintojärjestelmän periaatteet hyvin. Vain kaksi vastaajaa koki tietonsa kohtalaista huonommaksi ja ilmoitti tarvitsevänsä lisätietoa. Kaikkien arvioijana toimivien

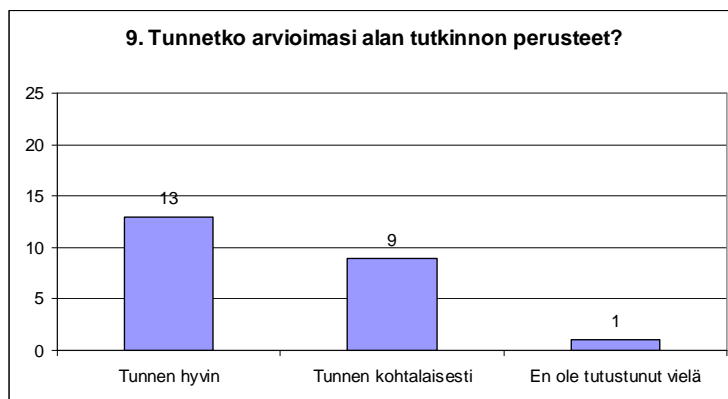
tulisi kuitenkin tuntea periaatteet hyvin, joten koulutusta myös tutkintojärjestelmän yleisiin periaatteisiin tarvitaan ainakin osalle arvioijista.

Suurin osa vastaajista (16) oli sitä mieltä, että näyttötutkintoja ei tunneta työelämässä riittävästi. Vaikka tiedotusta on jatkuvasti lisätty, tarpeita tunnettavuuden lisäämiseksi on edelleen. Näyttöjen vieminen työpaikoille ja työelämäyhteistyön lisääminen näyttöjen suunnittelussa ovat keinoja, joilla ainakin alueellista tunnettavuutta voidaan parantaa.

Arvioijien tulisi tuntea tutkintojen järjestämistä ohjaavat lait, asetukset ja määräykset. Arvioijan tulee esimerkiksi tietää järjestäjän velvollisuudet ja suorittajan oikeudet sekä hänen omaa toimintaansa ohjaavat määräykset. Tulevissa arviointikoulutuksissa nämä puutteet tulisikin ottaa koulutuksen sisältöä rakennettaessa huomioon.

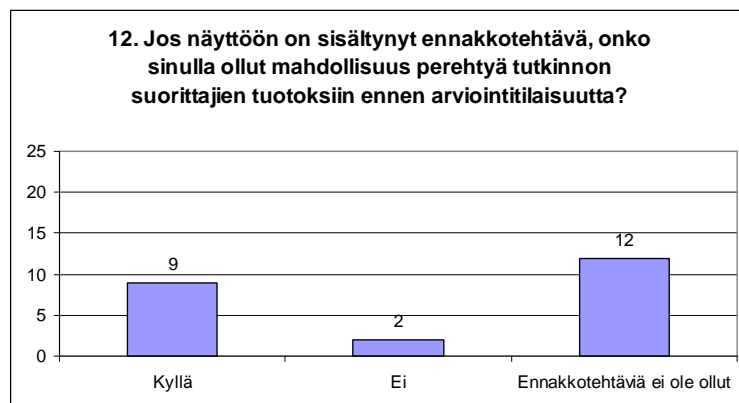
Hyvin tutkinnon perusteet tunsivat 13 vastaajaa. Tutkinnon perusteet ohjaavat kuitenkin näyttöjen arviointia määrittämällä tutkinnon rakenteen sekä arvioinnin kohteet ja kriteerit. Kaikkien arvioijien tulisi tuntea alan tutkinnon perusteet hyvin, jotta arviointi olisi niiden mukaista. Tutkintojen perusteiden tuntemukseen tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota arviointikoulutuksissa sekä ennen näyttöä mahdollisesti olevassa perehdytystilaisuudessa.

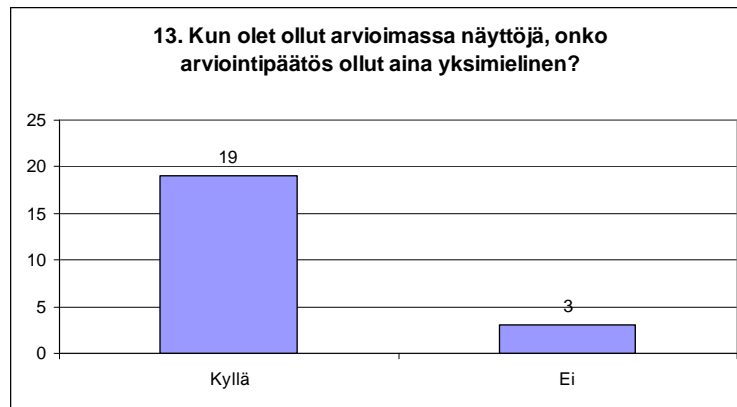
Näyttöjen suunnitteluun oli osallistunut kuusi vastaajista. Kaksi vastaajaa haluaisi myös olla mukana suunnittelemassa näyttöä tai näyttötehtäviä. Kaikkien arvioijien ei tietysti suunnitteluun tarvitse osallistua, mutta varsinkin työelämän edustajia suunnitteluun tarvittaisiin lisää, jotta tunnettavuutta ja työelämänäkemyksiä saadaan tutkintoon enemmän mukaan.

Suurimmalla osalla vastaajista (19) oli ollut riittävästi aikaa perehtyä näyttötehtäviin ja -ympäristöön. Kolmella arvioijalla, jotka olivat oppilaitoksen edustajia, aikaa ei kuitenkaan ole ollut. Syyksi he ilmoittivat liian suuren työmäärän. Tutkinnon järjestäjän tulisi jatkossa huomioida esimerkiksi sijaisjärjestelyillä, että näytön arviointiin varataan enemmän aikaa.

Ennakkotehtäviä oli näytöissä arvioinut noin puolet (11) vastaajista. Suurin osa heistä (9) oli saanut mahdollisuuden perehtyä suorittajien tuotoksiin jo ennen arviointitilaisuutta. Kahdella tällaista mahdollisuutta ei kuitenkaan ollut. Jotta arviointitilaisuus ei venyisi liian pitkäksi ja arvioijilla olisi aikaa tutustua suorittajan tuotoksiin, tulee järjestäjän jatkossa huolehtia siitä, että arvioijat saavat ennakkotehtävät riittävän ajoissa.

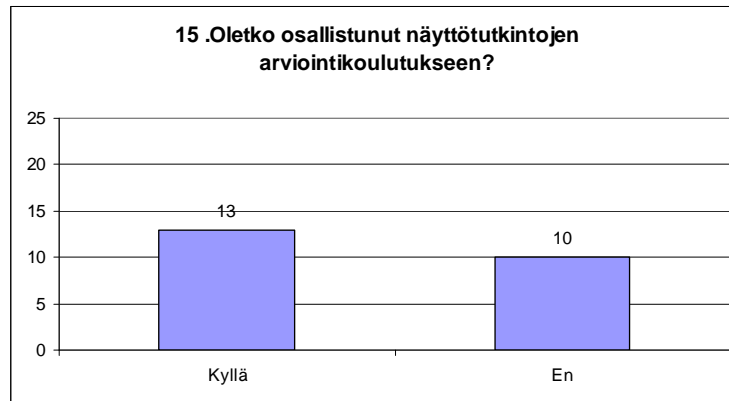
Kolme vastaajista oli ollut tilanteessa, joissa arviointipäätös ei ollut yksimielinen. Kysymyksessä pyydettiin myös tarkentamaan, miten tilanteessa oli toimittu. Kahdessa tapauksessa oli keskusteltu ja päästy sen jälkeen kompromissiratkaisuun, jolloin päätös oli kuitenkin yksimielinen. Yhdessä tapauksessa näyttö oli hylätty, vaikka arvioijat olivat olleet erimielisiä.

Arviointi suoritetaan eri näkökulmista ja se on usein kompromissi eri näkemysten kanssa. Rajanveto on usein vaikeaa ja usein joudutaan keskustelujen jälkeen tekemään vaikeitakin ratkaisuja. Näytön hylkääminen erimielisellä päätöksellä on kuitenkin arveluttava ratkaisu. Tällaisia tilanteita ei saisi tulla ja tällöin voitaisiinkin miettiä esimerkiksi suorittajalta vaadittavaa lisänäyttöä tai näytön uusimista kokonaan.

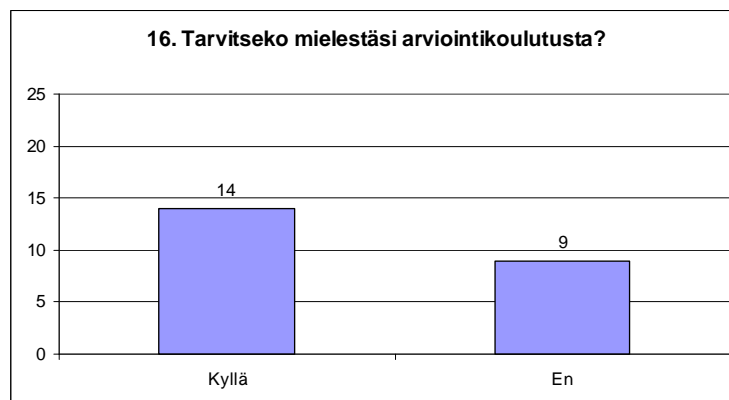

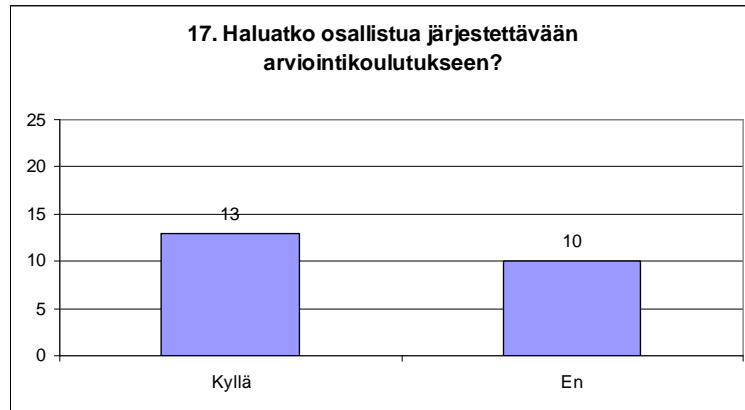
Yli puolet (13) arvioijaa oli ollut tilanteessa, jossa näyttö oli pitänyt keskeyttää. Suurin yksittäinen keskeytyksen syy (7) oli työ- tai laiteturvallisuuden vaarantuminen. Kolmessa arvioijaa oli ollut tilanteessa, jossa suorittaja oli itse halunnut keskeyttää näytön huomattuaan, että ammattitaito ei riittänyt näytön hyväksytyyn suoritukseen. Kahdessa tapauksessa aika ei riittänyt näytön suoritukseen ja yksi näyttö piti keskeyttää, koska asiakkaan raaka-aine olisi mennyt piloille. Tutkimuksesta

voidaan päätellä, että näytön keskeyttäminen on hyvin tavallinen tilanne arvioinnissa ja näiden tilanteiden hoitamiseen kannattaa myös arviointikoulutuksissa paneutua.

Arviointikoulutukseen oli osallistunut 13 vastaajaa, heistä seitsemän vuoden 2005 aikana ja loput vuonna 2004. Kymmenen arvioijaa ei ollut koulutukseen osallistunut. Koulutusta on parin viime vuoden aikana Nivalan Ammattiopistossa tarjottu yhtenä päivänä vuodessa. Koulutukseen arvioijat ovat osallistuneet vaihtelevasti, resurssien ja kiinnostuksen mukaan. Suurena esteenä on yleensä se, että koulutuspäivältä ei makseta työelämäedustajille palkkaa tai he eivät voi saada työstään vapaata. Arviointi on kuitenkin erittäin tärkeä ja vaativa tehtävä tutkintonaäytöissä ja hyvään arviointiin vaaditaan erittäin korkea ammattitaito. Olisi tärkeää, että kaikki arvioijana toimivat osallistuisivat koulutukseen ja nekin, jotka siihen ovat aiemmin osallistuneet, päivittäisivät ajoittain tietonsa. Tiedossa on myös, vaikka tämä tutkimus ei sitä esiin tuokaan, että tutkimukseen vastaamattomien joukossa on hyvin paljon niitä, jotka eivät ole koskaan osallistuneet koulutukseen.

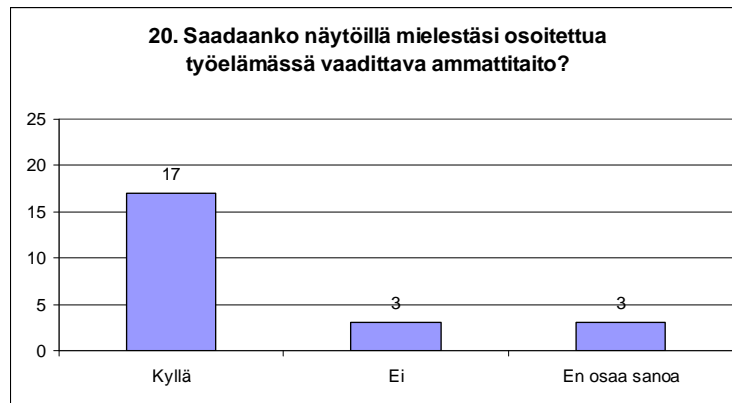

Vastaajista 14 koki tarvitsevansa arviointikoulutusta (Taulukko 16) ja 13 heistä halusi osallistua järjestettävään koulutukseen. Yksi arvioitsija tarvitsi mielestään koulutusta, mutta ei siihen halunnut jostakin syystä osallistua. Koulutusta arviointiin tullaan järjestämään säännöllisesti ja arvioijien omista resursseista riippuu, kuinka he siihen pystyvät jatkossa osallistumaan.

Kysymys 18 oli avoin ja siinä tiedusteltiin, mihin arviointiin liittyviin asioihin arvioijat tarvitsevat koulutusta. Arvioijista oli kysymykseen vastannut viisi ja heistä kolme tarvitsi koulutusta tutkintojärjestelmän yleisiin asioihin, dokumentointiin sekä lainsäädäntöön ja kaksi oman ammattialansa uusiin vaatimuksiin ja standardeihin.

Kysymyksessä 19 selvitettiin, kuinka hyvin oppilaitosympäristössä järjestetyt näytöt ja niihin liittyvät tehtävät vastasivat arvioijien mielestä työelämässä vaadittavaa osaamista. Kysymys oli avoin ja siihen oli vastannut kymmenen arvioijaa. Heistä seitsemän oli sitä mieltä, että järjestetyt oppilaitosnäytöt vastasivat työelämän vaatimuksia vähintäänkin hyvin ja osa näytöistä on myös sovellettu oikeisiin asiakastöihin. Kolme vastaajaa oli sitä mieltä, että niissä oli kehitettävää ja esimerkiksi työympäristö ei ollut todenmukainen. Tutkimuksesta voidaan päätellä, että oppilaitosnäyttöjen järjestämisessä on onnistuttu Nivalan Ammattiopistossa varsin hyvin, mutta jonkin verran niissä on edelleen kehitettävää, ellei niitä saada siirrettyä työelämäympäristöön.

Suurin osa vastaajista (17) oli sitä mieltä, että näytöillä saadaan osoitettua työelämässä vaadittava ammattitaito. Kolmen arvioijan mielestä, heistä kaksi oppilaitosedustajaa ja yksi työelämäedustaja näin ei ollut. Kaikkien ei vastanneiden mielestä, todellinen ammattitaito saavutetaan vasta työelämässä ja työkokemuksen kautta. Kielteiset vastaukset ovat kuitenkin ristiriidassa tutkintojärjestelmän periaatteisiin nähden, koska näytöissähän ammattitaito voi olla nimenomaan olla hankittu työelämässä. Johtopäätöksenä voidaan päätellä, että oppilaitosympäristössä järjestetyt näytöt ovat ehkä luoneet näille arvioijille mielikuvan koulukokeista, eivätkä todellisista työtehtävistä.

Kysymys 21 oli avoin ja siinä kysyttiin asioita, joita vastaajat pitivät vaikeimpina näytön arvioinnissa. Vaikeita asioita arvioinnissa olivat rajatapausten hyväksyty tai hylätty arviointi sekä lukihäiriöiden ja muiden rajoitteiden huomioiminen. Myös erilaiset yllättävät tilanteet näytön aikana koettiin vaikeina. Arviointia hankaloitti myös kolmikannan puuttuminen monipäiväisissä näytöissä ja omien työaikaresurssien sovittaminen arviointitapahtumaan. Tutkintojen perusteiden arviointikriteerien soveltamisen oli myös osittain vaikeaa, koska monien vaatimusten koettiin olevan tulkinnanvaraisia ja hankalasti mitattavia. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että arviointikoulutuksissa kannattaakin paneutua jatkossa erikoistilanteiden, rajatapausten sekä tutkinnon perusteiden soveltamiseen, jolloin arvioijien työ helpottuu.

Kysymyksessä 22 kysyttiin arvioijien mielipidettä siitä, miten näyttöjä heidän mielestään tulisi kehittää. Kysymys oli avoin ja siihen oli vastannut kahdeksan arvioijaa. Heistä kaksi halusi, että näytöissä olisi enemmän mukana uutta tekniikkaa sekä tuoreita työelämävaatimuksia. Kolmen arvioijan mielestä näytöissä oli liikaa suorittajia, jotka eivät olleet ammattitaitonsa puolesta valmiita näyttöön ja näin tuloksena on hyvin paljon hylkähäiksi. Kahden vastaajan mielestä näytöt pitäisi saada vielä enemmän työelämälähtöisiksi ja yksi vastaaja oli sitä mieltä, että kolmikanta ei ollut toteutunut näytöissä.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että näyttöihin tulee paljon suorittajia, joiden ammattitaito ei ole vaaditulla tasolla. Tämä voi johtua hyvin monista syistä. Näitä voi olla esimerkiksi se, että koulutukset ovat liian lyhyitä alhaisen lähtötason ja vähäisen kokemuksen omaaville henkilöille. Koulutuksien pituuteen ei kuitenkaan järjestäjä voi yleensä vaikuttaa ainakaan työvoimahallinnon määrittämissä koulutuksissa. Opiskelijoina voi olla myös alan vaihtajia, jotka eivät välttämättä ole soveltuvia kyseiselle alalle ja tämä voi olla esteenä tavoitteisiin pääsemiseksi. Näyttöjen työelämälähtöisyyden lisäämisen tarpeet ovat ilmenneet jo muissakin kysymyksissä.

5 POHDINTA

Historiallisesti ajatellen koko näyttötutkintojärjestelmän ikä on vielä hyvin nuori, mutta se on vähitellen vakiinnuttanut paikkansa Suomen koulutusjärjestelmässä. Harrastusten ja työkokemuksen kautta hankitut tiedot ja taidot on saatettu täysin yhdenvertaiseksi perinteisen oppilaitoksessa tapahtuvan koulutuksen kanssa. Elinikäinen kokemuksellinen oppiminen voidaan osoittaa näytöillä ja saavuttaa tutkinto, jolla on arvostusta. Tällaiset suuret muutokset vaativat paljon asenteiden ja ajattelutavan muutoksia sekä työelämässä ja oppilaitoksissa. Muutokset eivät ole olleet kivuttomia ja järjestelmissä on edelleenkin paljon kehitettävää. Oppilaitos tutkinnon järjestäjänä ei voi lähteä omalle tielleen, vaan yhteistyö työelämän kanssa on toimittava näytöissä saumattomasti.

Arviointi on myös viime vuosikymmenten aikana muuttunut hyvin paljon. Perustana ei enää ole kykyihin ja taitoihin perustuva ihmisten luokittelu, vaan arvioinnilla, johon sisältyy myös itsearviointi, tuetaan ja ohjataan koko oppimisprosessia. Näyttöjen arviointi ja siihen liittyvät kysymykset ovat varmasti haasteellisimpia asioista tutkintojärjestelmässä. Erityisen haasteelliseksi sen tekee, että ensi kertaa mukana on hyvin paljon ihmisiä, jotka eivät ehkä ole aiemmin joutuneet arvioimaan kenenkään osaamista. Työelämässä työntekijä voikin joutua tilanteeseen, jossa olisi pystyttävä arvioimaan puolueettomasti työtoverin ammattitaitoa. Arvioinnin asiantuntijoillekin, joita ehkä opettajat ovat, eteen tulee usein vaikeita kysymyksiä. Pystyykö vailla kokemusta ja koulutusta oleva henkilö tekemään oikean arviointipäätöksen tilanteessa, joka saattaa ratkaista toisen henkilön ammattiuran suunnan?

Tämän kehittämishankkeen päätarkoitus on ollut arvioinnin laadun kohottaminen, jotta virheitä tapahtuisi mahdollisimman vähän. Kyselytutkimuksen tietoja ja johtopäätöksiä voidaan Nivalan Ammattiopistossa hyödyntää arvioinnin ja työelämäyhteisyyden kehittämisessä sekä arviointikoulutuksen sisältöjä ja toteutusta suunniteltaessa. Minkäänlaiseen välinpitämättömyyteen ei järjestel-

mässä ole varaa. Näytön järjestäminen ja arviointi eivät ole tapahtumia, jotka hoidetaan sivutyönä pääosin vain oppilaitoksen edustajan toimesta, vaan ne vaativat vahvaa sitoutumista, kiinnostusta, yhteistyötä ja kouluttautumista kaikilta osapuolilta. Myös ne arvioijat, jotka ovat jääneet passiiviksi, eivätkä ole osallistuneet koulutukseen ja näyttöjen suunnitteluun, olisi saatava toimintaan mukaan. Tutkintojen ja niihin liittyvän ammatillisen osaamisen arvostus muodostuu sellaiseksi, kuin se itse tehdään.

Ammatillisen opettajan työkenttä ja tehtävät ovat muuttuneet ja muuttuvat jatkuvasti. Perinteisen luokkamuotoisen opetuksen rinnalle on tullut hyvin monia muita tehtäviä. Opettajan on oltava aktiivinen, verkostoja luova ja häneltä vaaditaan kykyä ja uskallusta työskennellä muuallakin kuin oppilaitosympäristössä. Opettajalta edellytetään myös vahvaa näkemystä, selkeää arvomaailmaa sekä kykyä käsitellä asioita yhteistyökykyisesti. Tärkeään asemaan nousee myös opettajan persoona, jota hän voi hyödyntää työssään. Laadun takaamiseksi Nivalan Ammattiopiston tuleekin jatkossa kiinnittää tietoisesti huomiota opettajan muuttuvaan työkenttään ja varata tähän resursseja. Osittain näin on tehtykin esimerkiksi mahdollistamalla palkallisia työelämäjaksoja (Kyky -projekti), mutta tarvitaan myös muita toimenpiteitä.

Opettaja voi tietysti omalla sarallaan esimerkiksi työssäoppijoita ohjatessaan luoda työelämysuhteita, mutta oppilaitoksen tulisi tähän myös tietoisesti pyrkiä järjestämällä esimerkiksi yhteistyötapaamisia ja yhteistyöprojekteja. Riittävien resurssien varaaminen näyttöjen arviointiin ja kehittämiseen sekä työelämäyhteistyön luomiseen, vaatii tietysti myös rahallisia panostuksia, joille ei välittömästi löydy ulkopuolisia maksajia. Kilpailu on tänä päivänä keskeisessä asemassa koulutuksia hankittaessa ja suunniteltaessa. Panostamalla koulutuksen ja näyttöjen järjestämisen laatuun, voidaan kilpailukykyä parantaa ja saada kustannukset tätä kautta takaisin sekä myös lisämahdollisuuksia tulevaisuuden kehitystyöhön.

LÄHTEET

AiHe-projekti – Aikuisopiskelun henkilökohtaistaminen näyttötutkintotoiminnassa 2000 – 2003.
Helsinki: Opetushallitus.

ALVAR – ammattitutkintoaineiston laadunvarmistus
<http://www.alvar.fi/>

Keurulainen, H. Artikkelit: Arvioinnin lyhyt historia.

Niikko, A. 2001. Portfolio oppimisen avartajana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Näyttötutkinto-opas 2003. Käsikirja tutkintojen järjestäjille ja tutkintotoimikunnille.
Opetushallitus.

Räisänen A. (toim.) 1998. Hallitaanko ammatti? Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi.
Arviointi 2. Helsinki: Opetushallitus.

Turpeinen R. 1998. Ammattitaito ja sen arviointi näyttökokeissa. Työelämän tutkinnot 4/1998.
Helsinki: Opetushallitus.

Turpeinen, R. (toim.) Ammattitutkintojen ja näyttökokeiden teoreettisia perusteita. Opetushallitus.

LIITTEET

Kyselylomake näytön arvioijille

1) Kuinka monessa näytössä olet ollut arvioijana?

- 1-5
 5-10
 Yli 10
 En ole vielä toiminut arvioijana

2) Toimitko näytössä arvioijana

- työelämän edustajana?
 oppilaitoksen edustajana?

3) Arvioitko

- perustutkinnon näyttöjä?
 ammattitutkinnon näyttöjä?
 erikoisammattitutkinnon näyttöjä?

4) Oletko arvioinut näyttöjä työpaikoilla? Kyllä En

Oletko arvioinut näyttöjä oppilaitosympäristössä? Kyllä En

5) Onko sinulle ollut hyötyä omassa työssäsi arvioijana toimimisesta?

Kyllä. Mitä hyötyä? _____

Ei. Miksi ei? _____

6) Kuinka hyvin tunnet näyttötutkintojärjestelmän periaatteet?

- Hyvin
- Kohtalaisesti
- Tarvitsen lisätietoa

7) Tunnetako mielestäsi näyttötutkintojärjestelmää työelämässä riittävästi?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

8) Tunnetko näyttötutkintojen järjestämistä ohjaavat lait ja asetukset sekä määräykset?

- Kyllä
- En

9) Tunnetko arvioimasi alan tutkinnon perusteet?

- Tunnen hyvin
- Tunnen kohtalaisesti
- En ole tutustunut vielä

10) Oletko ollut mukana suunnittelemassa näyttöä/näyttötehtäviä?

- Olen ollut. Minkä tutkinnon näyttöä? _____
- En ole ollut
- Haluaisin olla

11) Onko sinulla ollut riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia perehtyä näyttötehtäviin ja -ympäristöön ennen näyttöä?

- On ollut
- Ei ole ollut. Miksi ei? _____

12) Jos näyttöön on liittynyt ennakkotehtävä, onko sinulla ollut mahdollisuus perehtyä tutkinnon suorittajien tuotoksiin ennen arviointitilaisuutta?

- Kyllä
 Ei
 Ennakkotehtäviä ei ole ollut

13) Kun olet ollut arvioimassa näyttöjä, onko arviointipäätös ollut aina yksimielinen?

- Kyllä
 Ei. Miten on toimittu? _____

14) Oletko ollut arvioijana näytössä, joka on pitänyt keskeyttää?

- Olen. Keskeytyksen syy: _____
 En ole ollut.

15) Oletko osallistunut näyttötutkintojen arviointikoulutukseen?

- Kyllä. Milloin viimeksi? _____
 En

16) Tarvitsetko mielestäsi arviointikoulutusta?

- Kyllä
 En

17) Haluatko osallistua järjestettävään arviointikoulutukseen?

- Kyllä
 En

18)Mihin arviointiin liittyviin asioihin tarvitset koulutusta?

19)Kuinka hyvin oppilaitosympäristössä järjestetyt näytöt ja niihin liittyvät tehtävät vastaavat mielestäsi työelämässä vaadittavaa osaamista?

20)Saadaanko näytöillä mielestäsi osoitettua työelämässä vaadittava ammattitaito?

Kyllä

Ei. Miksi ei? _____

En osaa sanoa.

21)Mitkä asiat koet vaikeimpina näytön arvioinnissa?
